

O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov. V 8. in 9. številki „Ljubljanskega Zvona“ je gosp. L. Pintar na urednikovo željo poročal o mojem spisu. Ves ta referat gosp. L. Pintarja pa ni ocena, ker se le mimogredé dotika razprave, nego samo obrana njegove teorije in teorije g. P. Škrabca. Vedel sem, da gospoda L. Pintarja in P. St. Škrabca ne prepričam; kajti vsak roditelj ljubi svoje telesno ali duševno dete, če prav nebogljeno, in ga ne bi zamenil za tuje zdravo. — Res trdi, da mu uverjenost ni dala in mu še danes ne dá (g. ocenjevalec je podčrtal „da“, češ, tako je pravilno in ne „daje“. Tudi jaz priznavam, da je tukaj poleg „dajem“ pravilno tudi „da“, ker je to neomejeni sedanjik), da bi se uklonil in priznal nasprotnikom, da je edini pravilni pravi sedanjik „dajem“ in ne „dam“. Zato tudi ne odgovarjam njemu, nego se obračam do čitateljev, ki naj sodijo „sine ira et studio“, kdo ima pravo.

Gosp. ocenjevalec se sklicuje na P. Škrabca, katerega tudi jaz častim in cenim kot dobrega poznavalca slovenščine; vendar ne morem pritrđiti njegovi teoriji o sedanjiški efektivnosti nedovršnih glagolov, ker je on v družbi g. ocenjevalca osamljen, dočim se strinjam jaz s korifejami, kakršni so Miklošič, Jagič, Delbrück in stotine lingvistov vseh slovenskih plemen. Konstatujem samo, da g. P. St. Škrabec (v Arch. f. sl. Ph. XXV. 554), kakor g. ocenjevalec sam, nista navela niti enega znanstvenega dokaza za svojo teorijo, dočim sem jaz podprl nasprotni nauk z dokazi iz psihologije, zgodovine, lingvistike in logike; ne enega teh dokazov ni ovrigel gospod ocenjevalec. Oba trdita naprosto dogmatno, da rabijo sedanjiške oblike nedovršnih glagolov tudi v pomenu pravega sedanjika, ki odgovarja edino na vprašanje: kaj delaš? — To je punctum saliens, kaj umevamo pod pravim sedanjikom? Jaz z mnogimi lingvisti trdimo, da opisuje edino pravi sedanjik to, kar se v trenutku govorenja vrši. Kdor tega principa noče pripoznati, s tem je nemogoče razpravljati. V trenutku govorenja (ne v sedanjosti, ker trenotek govorenja in neomejena sedanjost sta bistveno različna pojma) se nič ne zgodi, nego se samo godi. —

Gospod ocenjevalec dvomi o vteku¹⁾ nemščine v slovenščino; on meni, da je stara slovenščina bila pod vtekom stare grščine. — Res; ali ta vtek se kaže samo v zloženkah, ki so po grškem vzorcu prirejene. Da bi pa grščina bila kaj vteka imela pri rabi glagolov, tega še nihče ni trdil doslej. Najmanj pa velja to za poljščino, ki ni bila nikdar, in za češčino, ki je bila samo mimogredé pod vtekom stare slovenščine, odnosno grščine.

Kar omenja gospod ocenjevalec o nepravilni rabi nedovršnikov, na to sem tudi jaz opozoril. Vendar ni zato, ako se uporabljajo krivo nedovršni glagoli, upravičena raba dovršnih glagolov na nepravem mestu.

Da so oblike „padem, dam, dvignem“ sedanjiške, to sem v svoji razpravi tudi jaz navel; zato pa ni še pomen sedanjiški. Navel je gospod ocenjevalec tudi začetek razprave prof. dr. Musića (Arch. f. sl. Phil. XXIV. 479.), ki uči, da imajo slovenski jeziki za vsako dobo nedovršne in dovršne oblike; zamolčal pa je previdno, da pravi Musić na str. 480. „das slav. Praes. pfct finden wir nur in Fällen gebraucht, in denen das Praes. verbi impfect. zeitlose Bedeutung hat a) in abstrakten Sätzen itd.; str. 481. „Für die Zeit des Vorsichgehens der Handlung ist jede imperfektive Handlung gegenwärtig“ str. 484. „Das Praesens verbi pf. wird für das Futurum gebraucht“ itd.

¹⁾ Najboljši izraz za Einfluß bi bil vliv (rus. vlijanie); a ker so nam Hrvatje in Srbi bližji, sem vzel besedo „vtek“. „Vpliv“ pomenja „Einschwimmung“,

Kar se navaja iz grške slovnice, tudi ne govori v prilog teoriji o efektivnem sedanjiku n. pr. „Es kann durch den Ind. Praes. eine Handlung als in der Gegenwart einfach geschehend oder eintretend bezeichnet werden“. Kakor v grščini $\delta\acute{\iota}\delta\omega\mu\iota$: lahko pomenja sedanje vršeče se ali nastopajoče dejanje, poleg tega pa tudi trajno ali ponavljano dejanje, tako pomenja tudi slov. „dajem“ v sedanjosti vršeče se dejanje ali trajno ali ponavljano, nikdar pa ne „dam“. — Grški glagol tukaj ne pomenja efektivne sedanjosti . . . $\Theta\alpha\acute{\upsilon}\mu\acute{\alpha}\zeta\omega$ ich werde von Bewunderung ergriffen (pa tudi: ich bewundere dauernd). Sl. „čudim se, začenjaj se čuditi“, ker začetek ni hipen, nego se stopoma vrši, ne pa „začudim se“. $\acute{\alpha}\lambda\lambda' \acute{\upsilon}\mu\acute{\alpha}\zeta\epsilon\varsigma \omicron\upsilon \pi\epsilon\acute{\iota}\theta\omega$ ich kann euch nicht überreden: „ne morem“ (ne pa „zamorem“) vas prepričati“. V tem slučaju pa jaz tolmačim $\pi\epsilon\acute{\iota}\theta\omega$ za sedanjik poskusa: „ne poskušam vas prepričati“. — „Vas ne pregovorim, ne prepričam“ bi se tudi lahko prevelo, pa to ni pravi sedanjik, nego je potencial. — Vse te rabe nedovršnih glagolov sem tudi jaz na drobno naštel.

V stavku „petsto sem ti dal o svetem Jurju, tristo ti dam zdaj, dvesto ti bom pa dal o Božiču,“ bi moral reči dotičnik, ako bi mu v trenutku govorjenja izročal tristo kron, „dajem ti“; ker pa pravi „dam ti“, pomenja to: „morem ti, hočem ti dati“. To pa ni pravi sedanjik, ker se dejanje ne vrši v trenutku govorjenja.

Dalje pravi: „Komu naj pesem posvetim, komu naj poklonim? vam prijatla dragim manom ga izročim, t. j. hočem izročiti“. „Kdo mi pove?“, „kdo mi more povedati?“ To se pravi po nemški „offene Türen einrennen“. — Vsa ta dejanja se ne gode v trenutku govorjenja. Čemu je to navel? Čemu o tem razpravlja? Je li to efektivni sedanjik, o katerem se govori tukaj? Že drugi učenjaki so to razložili in tudi jaz sem razložil to rabo, ki jo imenujem potencialno, voluntativno ali kakor kdo hoče. — To pa ni pravi sedanjik, ni dovršen fakt, nego šele namenjen.

Kadar sodniki sede ob zeleni mizi, se seveda ne prašajo „kaj delamo“? — Kadar pa mu naznanjajo sodbo, ne pravijo, „izrečemo“, nego „izrekamo“. In če pravijo „izrečemo“, govoriyo krivo, ker v trenutku govorjenja dejanje ne more biti dovršeno.

Tudi navodi „ali dovoliš? ne dovolim, ne dam“ niso pravi sedanjiki, ker značijo voljo, sposobnost za dejanje, ne pa istinitega dejanja. Pri ostalih navodih se ponavlja vedno taista stvar.

Razlikovanje oblik „dovoliš“ in „dovolil bom“, češ, da „dovolim“ pomenja: „morem, hočem dovoliti“, „dovolil bom“ pa prihodno dejanje, je vnašanje nedopustne subjektivne logike v jezik, ki mu je ta logika povsem naznana. N. pr. „ptica ak' te vjamemo, ti perje vse uzamemo“ („vzamemo“ vendar ne pomenja: „ti hočemo ali moremo vzeti,“ nego znači naprosto prihodnje dejanje). — „mol'te in dobite“, („dobite“ ne pomenja: „morete dobiti“ nego „capietis“), „on sčisti gumno svoje“ it. pomenja „permundabit“.

Ali gospod ocenjevalec res ne vé, da je sedanji futurum s pomožnim glagolom „bom“ naprosto prevod nemškega „ich werde“, ki je rabil pri nedovršnih glagolih tudi že v stari slovenščini in se je v teku časa prenesel v novi slovenščini tudi na nedovršne glagole?

To isto velja za trditev, da se v konkretnem slučaju ne more reči „dovoljujem“, nego samo „dovolim“; — „dovoljujem“ izraža vršeče se dejanje, „dovolim“ sposobnost ali voljo dejanja. — „Zakon določa, deželni odbor določiti“. Deželni odbor „določa“ tedaj, kadar objavlja svoje odloke, ravno tako, kakor zakon vedno „določa“. . . . Ako deželni odbor določi, pomenja to, „da hoče določiti“, ne pa, da efektivno določa. — Ponavljam zopet dejstvo, da ni nobenega znanstvenega vzroka

za različno rabo dovršnih in nedovršnih glagolov v 1. in 3. osebi na eni strani, za 2. osebo na drugi strani. Še manj vzroka pa je ono razlikovanje „zakon določa, deželni odbor določi“, ker je v obeh slučajih subjekt 3. oseba.

„Jaz se izpovem“ pomenja „confessus sum“, ne pa „confiteor“; tako tolmači gospod ocenjevalec sam, in vendar trdi, da je „izpovem se“ pravi sedanjik. Kadar se kdo izpoveduje, vendar nekaj dela, nima pa šele namena, da se izpové; „pohvalim“ znači, da ima kdo voljo, da izreče hvalo, „hvalim“, da jo res izgovarja. To je vse posledica dejstva, da g. ocenjevalec ne razlikuje omejenega in neomejenega sedanjika, nego meče oboje v en koš.

Naj omenim še dveh oblik: „z začudenjem“. Od glagola „soditi“ se izvaja deležnik „sojen“ in glagolnik „sojenje“; „začuden“ in „začudenje“ sta torej krivi obliki in bi pravilno sloveli „začujen, začujenje“. Ker je pa „začuditi se“ reflektiven glagol, ne tvori pasiva in zato se pravi pravilno „čudeč se“, ali „začudivši se“ in namesto „začudenje“ na prosto „čudo“, „Obljubiti“ ima deležnik „obljubljen“ in „obljubljenje“ in potem je pravilna oblika „obljubljevati“, ne pa „obljubovati“. —

Na koncu še nekaj o „Prešernovih nedovršnih glagolih“, zaradi katerih hoče g. ocenjevalec o priliki šušmarjem dobro zasoliti . . .

Prešeren je bil pesnik in ne filolog. — Da pa ni „teste di lingua“, svedočijo tile navodi: „Največ sveta otrokom sliši Slave“ . . (Krst pri Savici.) „Te videt', grji videti napake.“ (Slovó od mladosti.) „vid'joča“. (Togenburg). — „Opomni ga, kak sam sebe pozabi (je pozabil). „Neznan mož pride po stezi zeleni“ (pa še ni bil v bližini Črtomirovi); „sprosten“ (sproščen). „Z menoj iti želi, ker noč postane“ (menda „postaja“). „Mesijesa“, „uk njegovi.“ „Ti kaže (nedovrš.) Blejski grad na levi strani; na desni griček se za gričem skrije.“ (dovrš.) Ako se grič za gričem „skrije“, so morali preje vidljivi biti, ako pa nišo bili vidljivi, tedaj se grič za gričem „skriva“. — „Doma očetu, meni razodeva . . . , kak, kar grešila sta Adam in Eva, na križu operó krvi potoki“ (so oprali). (Krst p. S.) „Da smrtna žetev vsak dan bolj dozóri.“ (Son.) Ako je žetev dozorela, ne more drugi dan še bolj dozoreti, nego „zori“ ali „dozoreva“ itd. itd. — Prešernu ne smemo zameriti slovnških napak; ali zameriti moramo onim filologom težnjo, s katero poskušajo očividne napake znanstveno opravičiti.

Kakor sem pokazal, ni navel gospod ocenjevalec ne enega pravega dovršnega sedanjika (t. j. sedanjika, ki znači prezentski efektiv), nego same voluntative, potencijale, ingressive i. t. d. Tudi je popolno prezrl vikarijat, katerega sem omenil jaz in o katerem je pisal Miklošič: (V. Gr. IV.) p. 770. „Das Praes. der Verba durativa bezeichnet eine gegenwärtig dauernde Handlung...“ „das Durativum vertritt das ungewöhnliche Iterativum.“ p. 771. „Das Praes. der Verba iterativa bezeichnet Handlungen, die einzutreten pflegen, dann diejenigen, deren Dauer eine unbeschränkte ist.“ p. 772. „Das Dur. plyvet^o genügt, um die Richtung beim Schwimmen zu bezeichnen; es weicht dem Iter. plavaet^o, sobald es sich um die Kunst des Schwimmens handelt“. — Torej živi vikarijat durativnih in iterativnih glagolov in še enkrat poudarjam, da „kupujem“ znači: „ich bin mit dem Kaufen beschäftigt, ich pflege zu kaufen“ in „ich versuche einen Kauf zu machen“.

R. Perušek.

